

UNIVERSITATEA „PETRU MAIOR” TÂRGU-MUREȘ
FACULTATEA DE ȘTIINȚE ȘI LITERE

TEZĂ DE DOCTORAT

(rezumat)

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC

Prof. univ. dr. Cornel MORARU

DOCTORAND

Mia-Ancuța POP (CHINDRIȘ)

Târgu-Mureș

2013

**UNIVERSITATEA „PETRU MAIOR” TÂRGU-MUREȘ
FACULTATEA DE ȘTIINȚE ȘI LITERE**

**PARADIGME EXISTENȚIALE ÎN PROZA
GABRIELEI MELINESCU**

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC

Prof. univ. dr. Cornel MORARU

DOCTORAND

Mia-Ancuța POP (CHINDRIȘ)

Târgu-Mureș

2013

CUPRINS

ARGUMENT	5
I. ELEMENTE DE FENOMENOLOGIE A EXILULUI	12
1. Exilul – definiție și implicații	12
1.1. Excurs la exilul românesc	14
1.2. Condiția exilatului / emigrantului	17
1.3. Caracteristici ale literaturii exilului	18
2. Paradigme existențiale.....	20
2.1. Paradigma negativității. Stereotipuri ale persecuției.....	21
2.2. Paradigma pozitivității. Expresii ale libertății.....	22
3. De-construcția și re-construcția identității în exil	22
3.1. Identitate sau identități? Delimitări conceptuale.....	23
3.2. Identitate și alteritate.....	26
3.3. Identitate culturală în <i>Jurnal suedez</i>	30
3.4. Spațiu-matrice vs. spațiu-adoptiv.....	39
Concluzii	44
II. ÎN SPAȚIUL AUTOBIOGRAFIC.....	45
1. Spațiul autobiografic	45
2. <i>Jurnal suedez</i> – un jurnal total.....	48
3. De la eu biografic la eu profund și invers	52
4. Ipostazele cititorului în scrierea autobiografică.....	57
În loc de concluzii... un portret incomplet	62
III. PARADIGMA NEGATIVITĂȚII.....	64
1. Stereotipuri ale persecuției.....	64
1.1. Mituri biblice în proza Gabrielei Melinescu	67
1.2. Elemente de ideologie comunistă	78
2. Spații ale persecuției	88
2.1. Mahalaua. Anti-erosul.....	89

2.2. Cartierul evreiesc. Focul	96
2.3. Lumea occidentală. Centrul de presă	99
2.4. Casa. Fuga.....	100
Concluzii	102
IV. PARADIGMA POZITIVITĂȚII.....	103
1. Călătoria ca manifestare a libertății.....	104
1.1. Un <i>Jurnal suedez</i> de călătorie. Oniric și livresc.....	108
1.2. Forme ale călătoriei în proza melinesciană. Tipologii ale călătorului	120
1.3. Aventura ființei	124
1.4. Forme textuale ale călătoriei în volumul <i>Ghetele fericirii</i>	144
1.5. Imagini ale centrului în proza scurtă.....	149
1.6. Drumul spre casă (<i>Acasă printre străini</i>).....	151
Concluzii	160
2. Creația: „un fel de a mă ține în viață”	161
2.1. „Nu mă pot odihni decât desenând și scriind...”	163
2.2. Cuvinte și imagini – un portret al artistei la maturitate	169
2.3. Problema creației în ficțiunea melinesciană. Arta ca anti-destin	177
Concluzii.....	205
3. Alteritatea extremă: iubirea și moartea.....	206
3.1. Despre <i>prietenie și iubire</i> cu Gabriela Melinescu	211
3.2. Imaginea Tatălui	220
3.3. <i>Mama ca Dumnezeu</i>	226
3.4. „Fratele meu, bărbatul”	237
Concluzii.....	252
CONCLUZII.....	253
BIBLIOGRAFIE	257
ANEXE.....	271

Paradigme existențiale în proza Gabrielei Melinescu

(rezumat)

Cuvinte-cheie: totalitarism, exil, identitate, persecuție, dislocare identitară, traumă, inițiere, ficțiune autobiografică, spațiul autobiografic, scriere de/despre sine, drumul spre centru, paratopie, reconstrucția identității, proiect identitar.

Lucrarea *Paradigme existențiale în proza Gabrielei Melinescu* se înscrie în linia cercetărilor actuale asupra scriitorilor români care s-au afirmat în alt spațiu decât cel românesc, siliți să aleagă calea exilului în timpul regimului comunist. Voce distinctă a generației neomoderniste, scriitoarea Gabriela Melinescu revine în atenția publicului românesc, după 1989, cu cinci volume din *Jurnalul suedez*, patru romane și un volum de nuvele, care credem că o plasează, în literatura română contemporană, pe aceeași poziție ocupată și înainte de exilul ales de bună voie în 1975. Alegerea părăsirii țării de origine este motivată subiectiv, prin relația de iubire cu editorul suedez de origine belgiană, René Coeckelberghs, transformată ulterior într-un mariaj, și prin experiența personală a sinuciderii tatălui, ca reacție împotriva totalitarismului. **Titlul** ales limitează aria de cercetare la proza Gabrielei Melinescu, care include ficțiunea și memorialistica, nu și poezia, deși, pe parcursul cercetării, vor fi necesare incursiuni în volumele de poezie ale autoarei. Alegerea acestui segment din opera melinesciană este justificată de caracterul oarecum inedit al prozei, prin care autoarea se redescoperă publicului românesc. Cele două experiențe traumatizante, regimul autoritar și exilul, au determinat o „fractură existențială”¹ cu modificări ontologice vizibile și la nivelul scriiturii Gabrielei Melinescu, astfel încât recurența unor teme și motive, precum societatea românească în timpul regimului comunist ori stigmatizarea emigrantului în Occident, și, implicit, reversul acestora, libertatea de exprimare, de creație, de mișcare într-un spațiu geografic ș.a., au determinat încadrarea lor în ceea ce am numit *paradigme existențiale*. **Premisa** lucrării o constituie integrarea prozei Gabrielei Melinescu într-un proiect identitar, prin care omul și artistul se prezintă publicului, cu intenția vădit recuperatoare a unei istorii (personale) recente.

Alegerea temei este motivată de interesul personal pentru problematica exilului, care, după 1989, intră în atenția cercetătorilor, iar interesul pentru literatura exilului pare la fel de viu și după douăzeci de ani. Așa se explică publicarea numeroasele studii asupra acestui fenomen, de la cele mai cunoscute, realizate de cercetători precum Eva Behring, Cornel Ungureanu, Gheorghe Glodeanu, Vasile Dumitrescu, Mircea Popa, Florin Manolescu, Laurențiu Ulici, Nicoleta Sălcudeanu, Andrei Codrescu și alții, până la prezentări succinte, cronici ale unor romane ori postfețe. În aceste studii s-au încercat definiții și, implicit, delimitări ale conceptelor de exil, emigrație, aculturație vs. enculturație, asimilare și a perioadelor exilului românesc. Toate aceste cercetări au avut scopul de a recupera operele scriitorii români din exil și de a-i (re)integra în literatura română. Din acest punct de vedere,

¹ Aura Christi, „A scrie timpul (I)” în rev. *Contemporanul – Ideea europeană*, nr. 6, 2001, p. 11.

considerăm că o teză despre proza Gabrielei Melinescu va facilita reincluderea / re poziționarea ei în linia scriitorilor de valoare din literatura română.

Problematika exilului se află în relație directă cu cea a identității fragmentate prin dezrădăcinare. În exil, oamenii de cultură au recurs la redactarea unui jurnal intim, scriitură autentică cu scopul autoanalizei în procesul de integrare în noul spațiu cultural. Această scriere de sine are un scop terapeutic, mai întâi, servind drept confesor fidel și receptor al greutăților, nemulțumirilor, dar și al bucuriilor pe care publicarea unei cărți, de exemplu, i-o poate da unui scriitor emigrant. Jurnalul este un instrument de supraviețuire, nu doar pentru scriitorii din exil, ci și pentru cei din țară, ale căror jurnale sunt opere „de sertar”, date publicării după 1989. Criticul Mircea Popa explică interesul cititorilor pentru jurnale ca fiind pregătit de ariditatea literaturii aservite, care „au infectat întreg corpusul viu al prozei românești printr-o construcție schematică, o epică dizolvantă și prolixă, un mod fals de a reflecta cerințele ideologice și estetice ale generației în formare.”² Acest tip de scrieri vin în întâmpinarea nevoii „imperioase” de a recupera adevărul și de a reconstitui „epoca și meandrele ei, în perfectă cunoștință de cauză.”³ Apariția numeroaselor jurnale a impus cercetarea fenomenului literar din punct de vedere teoretic, astfel că, la fel ca în cazul exilului, teoretizarea jurnalului intim (și a celorlalte scrieri de / despre sine) este un domeniu încă în curs de cercetare, după cele două cărți fundamentale ale lui Eugen Simion (*Ficțiunea jurnalului intim* și *Genurile biograficului*) ori studiile semnate de Mihai Zamfir, Mircea Mihăieș, Gheorghe Glodeanu, Ioan Holban, Dan C. Mihăilescu sau, din generația tânără, Cristina Chevereșan ori Adela Dinu.⁴ Despre *Jurnalul suedez* al Gabrielei Melinescu s-a scris mult în ultima perioadă, atât în teze de doctorat,⁵ cât și în două lucrări recente, una în 2012, *Lumea din cuvinte*, a criticului Sanda Cordoș, care alocă un spațiu însemnat jurnalului (după cele câteva pagini din lucrarea *În lumea nouă*) și una din 2013, a Liane Cozea, *Al doilea Eu*. Prezenta lucrare își propune să compenseze absența studiilor tematice asupra romanelor Gabrielei Melinescu.

Întrucât lucrările incluse în cercetare sunt diferite, atât ca specie: jurnal intim, roman (autobiografic), nuvelă, cât și prin natura romanelor: de la romanul-parabolă, la romanul eseistic, cu accente lirice, **metodele de cercetare** utilizate sunt variate: de la studiul cultural, la analiza tematică, analiza hermeneutică, până la critică naratologică sau surprinderea unor aspecte biografice, care conferă lucrării și un caracter monografic. Eterogenitatea metodelor de cercetare derivă din specificitatea prozei melinesciene, în special a romanelor, văzute asemeni unor puzzle-uri care îl atrag pe cititor în „joc”, în vederea configurării sensului. Unul dintre **obiectivele** tezei a fost de a urmări modul în care scriitoarea stabilește, tacit, un pact cu cititorul său, pe care îl implică în procesul receptării și al producerii de sens, prin diverse

² Mircea Popa, „Jurnalul intim sub lupă” în *Steaua*, nr. 3-4, 2013, p. 32.

³ *Ibidem*

⁴ Acestea sunt lucrările consacrate, însă există un număr mare de teze de doctorat care abordează problematica jurnalului intim.

⁵ Inga Ciobanu, *Identitate și alteritate în jurnalul intim românesc*; Racoviță Cornet, Florina Valeria, *Stilul memorialisticii românești din secolul al XX-lea*, teză de doctorat, Universitatea București, 2008; Laura Bădărau, *Introducere în opera Gabrielei Melinescu*, Universitatea București, 2010; Adela Dinu, *Diaristica feminină românească*, Universitatea L. Blaga Sibiu, 2011; Iacobescu Mihaela Cătălina, *Regăsirea identității și construcția sinelui prin scris în jurnalele literare românești din secolul al XX-lea*, teză de doctorat, Universitatea București, 2013; Popa, Veronica, *Evoluția poeziei feminine contemporane (A.Blandiana, G. Melinescu, C. Buzea, I. Mălăncioiu, L.Lari, A.Marinescu ș.a.)*, teză de doctorat, Chișinău, 2007,

metode, de la schimbarea vocii naratoriale și fragmentarea discursului verbal cu ilustrații proprii, la intertextualitate, ca trăsătură esențială a operei melinesciene. Intertextualitatea literară, istorică sau mitologică face vizibile celelalte profesii/preocupări ale scriitoarei (jurnalist, pictor, gravor), lucru observat și de critica literară suedeză. Un alt obiectiv a constat în evidențierea trăsăturilor prozei melinesciene care permit încadrarea într-o paradigmă a exilului, pe baza antinomiilor *străinătate-intimitate; dezintegrare (excludere)-integrare; aici-acolo; eu-ei; înăuntru-afară*. Această paradigmă a exilului a atras după sine alte două obiective: ilustrarea modului în care se construiește identitatea culturală a scriitorului în exil, așa cum reiese din *Jurnalul suedez*, și identificarea, respectiv, interpretarea însemnelor de selecție victimară (R. Girard), recurente în proza Gabrielei Melinescu. Un ultim obiectiv al tezei îl reprezintă realizarea unui portret al artistului, întrucât scrierea de sine se integrează într-un proiect identitar, portret care nu poate fi atribuit doar unui individ, ci dobândește caracter general, fiind, în fapt, un portret al Artistului născut și format într-un regim opresiv, care transformă dorința de libertate în motivația esențială a existenței sale.

Caracterul științific al tezei este conferit de bibliografia aferentă temei, atât studii de specialitate din țară (istorii literare, eseuri, cronici, enciclopedii, dicționare de autor, dar și interviurile acordate de scriitoare de-a lungul timpului), cât și din străinătate (studii despre exil și identitate). **Caracterul inovator** al tezei se reflectă în: abordarea tematică și hermeneutică a romanelor Gabrielei Melinescu; aplicarea unor grile diferite de interpretare a textului; interpretarea a două dintre romanele melinesciene (*Copiii răbdării, Lupii urcă în cer*), exclusiv pe baza textului, în absența unui suport critic (există doar câte una, respectiv, două cronici pentru fiecare roman și o referire la acestea în *Enciclopedia exilului* de Florin Manolescu); contactul cu prof. Kristine Lundblad, de la Universitatea din Lund, care a realizat un studiu despre *Jurnalul unui egoist solitar*, variantă -diferită, se pare- a jurnalului publicat în țară, studiu pe care l-am tradus și din care am citat în lucrarea de față cu acordul autoarei. (v. Anexa 1)

Lucrarea este **structurată** în patru capitole, două cu caracter teoretic, iar celelalte două cu caracter aplicativ, un argument, o bibliografie, concluzii și o anexă ce conține o parte din ilustrațiile autoarei la cărțile publicate și studiul suedez menționat anterior.

În lucrarea de față, am încercat conturarea unor modele și anti-modele de existență, așa cum se desprind ele din opera Gabrielei Melinescu. Interpretarea critică a operei melinesciene se axează pe cele două experiențe, regimul comunist opresiv și exilul, constante ale vieții autoarei, care capătă diferite expresii în opera ei. Autoarea împărtășește cu ceilalți scriitori în exil permanenta situație între două lumi, două limbi, două perspective temporale, adoptând o atitudine critică față de ambele. De asemenea, opera se definește ca o interogație identitară permanentizantă, o încercare de reconfigurare a unei identități scindate, ca urmare a celor două experiențe definitorii trăite de autoare. Întreaga sa operă devine o situație împotriva traumatizării produse de comunism și exil, dar și o afirmare a încrederii în capacitatea nelimitată a omului de a transforma o realitate crudă într-o oportunitate de manifestare a potențialului creator care îl definește. Textul melinescian devine locul în care autorul se proiectează în diferite personaje, văzute ca ipostaze și extensii ale sinelui, întreaga operă a Gabrielei Melinescu purtând o puternică amprentă a biograficului, afirmat constant în interviurile sau însemnările din *Jurnal suedez*.

În demonstrarea acestor afirmații, am dedicat două capitole studiului teoretic asupra semnificațiilor exilului și a implicațiilor lui identitare, cu un subcapitol aplicativ, în încercarea de ilustrare configurării identității culturale a scriitorului în exil, respectiv asupra jurnalului citit ca un „roman autobiografic”, după cum propun atât cercetători ai scrierilor autobiografice, cât și critici literari. Primul capitol, *Elemente de fenomenologie a exilului*, și-a propus discutarea diferitelor accepțiuni ale termenului „exil”, demonstrarea acestui fenomen ca o constantă a situării individului în univers, prin plasarea lui la baza existenței umane, circumstanță care, în secolul al XX-lea, a devenit un mod de viață. Indiferent de motivația alegerii exilului, elementul-cheie rămâne ruptura la nivel ontologic, „luciditatea tragică” (Șt. A. Doinaș), care-i permite individului să conștientizeze ceea ce este inalienabil, înscris în „fibra sa cea mai intimă”. Configurarea identității culturale și conștiința de sine devin problemele fundamentale ale existenței exilatului, influențând definitiv procesul creației. Dificultățile întâmpinate de scriitor în procesul asimilării sunt valorificate artistic, devenind obsesii scripturale, în acest fel, creația devenind „ambasadoarea care îl reprezintă.” (M. Iorgulescu)

Capitolul I urmărește evidențierea relației dintre *exil* și *identitate*, ambele concepte fiind intrate în dezbaterile psihologice, sociologice, antropologice sau literare la începutul secolului trecut. Niciunul dintre ele nu este însă nou, exilul fiind asociat condiției umane de la începutul umanității, iar problema identității fiind dezbătută încă din Antichitate. În secolul al XX-lea, după cel de-Al Doilea Război Mondial, exilul devine o experiență mult mai traumatizantă. Plecarea forțată de acasă, procesul uneori anevoios al integrării într-un spațiu adoptiv, străin, contrabalansează libertatea obținută, iar individul va purta mereu o rană provocată de ruptura de matricea originală. Exilații sunt ființe duale, personalități bifurcate, sfâșiate între amintirea și atașamentul față de trecut - un trecut reconstruit adesea, paradoxal, în memorie ca un paradis pierdut - și realitatea prezentului. Pentru realizarea unei abordări cât mai ample am utilizat studii românești, precum cel al lui Sorin Alexandrescu, Nicoleta Sălcudeanu, Eva Behring, Andrei Codrescu și alții, articolele incluse în numărul revistei *Sec. XX* dedicat acestei tematici, dar și studii din străinătate, precum cele ale lui André Aciman, Stuart Hall, John Glad, Sophia McClennen.

Exilul este valorificat sub dublu aspect: ca expresie a traumei, pe de o parte, respectiv, ca expresie a libertății, oferind individului deschiderea unor orizonturi noi și îmbogățirea Sinelui prin raportarea la Celălalt. În cazul scriitorilor, se constată o schimbare de paradigmă la nivelul scriiturii, care „adeseori conține următoarele perechi de opoziții: exilul este descris ca o condiție fizică și mentală; exilul este o stare care, deopotrivă, îl eliberează și îl constrânge pe scriitor; scrisul este atât cauză a exilului, cât și modalitate de a depăși această experiență; exilul este atât spiritual/abstract, cât și material; este personal/individual și politic/colectiv; scriitura exilică recuperează trecutul și îl re-imaginează; exilatul scrie despre trecut și despre viitor; experiența exilului este unică, dar și universală; exilul îmbunătățește, dar și restricționează opera scriitorului...”⁶ Această serie de opoziții demonstrează relația

⁶ Sophia McClennen, *The Dialectics of Exile. Nation, Time, Language and Space in Hispanic Literature*, Purdue University Press, 2004, p. 30 (...exile writing often contains the following unity of opposites: the condition of exile is depicted as physical and mental; exile is a state that both liberates and confines the writer; writing is both the cause of exile and the way to supersede it; exile is both spiritual/abstract and material; exile is personal/individual and political/collective; exile writing recuperates the past and re-imagines it; exiles write

indisolubilă dintre creație și experiența traumatizantă a exilului, trăită de individ atât ca om, cât și ca scriitor. Maniera de a scrie este determinată de statutul de exilat, scrisul fiind considerat o formă de depășire a tensiunii integratoare, de eliberare cathartică, de libertate spirituală, mult mai intens trăită decât libertatea propriu-zisă (dintr-un sistem opresiv). Din acest motiv, credem că schimbarea ce survine la nivelul scriiturii, în cazul acestor artiști, este profundă, opera fiind vizibil îmbunătățită. Întrucât între experiența exilului și (re)construcția identitară se stabilește o relație de interdependență, în acest capitol urmărim și procesul de reconfigurare identitară a scriitoarei diariste, după o teoretizare a conceptelor prin apelul la studiile lui Solomon Marcus, Gabriel Liiceanu, Paul Ricoeur, Stuart Hall, Paul Gilroy, Mark Curie, (identitate), St. A. Doinaș, Lucian Boia, Mădălina Diaconu, M. Merleau-Ponty, Emanuel Levinas (alteritate).

Gabriela Melinescu este, deopotrivă, scriitor român și suedez, bucurându-se la momentul de față, de o mai largă recunoaștere în Suedia decât în țară, făcând parte dintre scriitorii care au reușit să transforme exilul într-un fenomen fecund, prin asimilarea celor două culturi. Procesul asimilării a fost anevoios, de la sentimentul pierderii identității individuale și acutizarea percepției diferențelor între „eu” și „ei”, cei cu care scriitoarea nu poate împărtăși istoria, la ambiguitatea lingvistică generată de învățarea unei limbi noi la nivelul „locuirii” în ea, până la recunoașterea și acceptarea în noua cultură. În încercarea configurării identității lingvistice, am utilizat conceptul de paratopie⁷ lingvistică (alături de paratopia spațială și temporală, aflate în relație directă cu problematica exilului). Concluzia a fost aceea că, dacă paratopiile spațială și temporală nu pot fi depășite, întrucât o întoarcere în țară ar însemna o altă des-centrare, un alt exil, paratopia lingvistică pare a fi depășită prin exercițiul traducerii care îi permite situarea permanentă în cele două limbi. Așadar, statutul ingrat *de a fi între două limbi* s-a transformat într-unul privilegiat de *a locui în cele două limbi*.

Tot în primul capitol, am definit paradigmele existențiale în sensul acordat termenului de Isabelle Stengers, conform căreia o paradigmă, pe de o parte oferă o perspectivă asupra lucrurilor, interogând și interpretând rezultatele; pe de altă parte, o paradigmă are un caracter practic, fiind considerată o modalitate de a proceda.⁸ O paradigmă are trei funcții, demonstrează cercetătoarea: a) de a oferi o viziune asupra lucrurilor (funcție care se suprapune cu primul sens menționat în Dex); b) de a le judeca/interpreta și c) de a interveni asupra lor, transformându-le (prin interpretare). În cercetarea noastră, vom utiliza termenul cu aceste sensuri, menționând că sunt luate în discuție formele stării definitorii pentru om, libertatea, și vom obține două paradigme existențiale: *o paradigmă a negativității*⁹, construită

about the past and also about the future; the experience of exile is both unique and universal; exile improves and also restricts the writer's work...)

⁷ Dominique Maingueneau, *Discursul literar. Paratopie și scenă de enunțare*, trad. de Nicoleta Loredana Moroșan, pref. de Mihaela Mîrțu, Iași, Editura Institutul European, 2007, p. 70. Paratopia este o „locăție paradoxală”: „nu este absența unui loc, ci o negociere dificilă între loc și non-loc, o localizare parazitara, care trăiește din însăși posibilitatea sa de a se stabili.” Termenul reunește, simultan, apartenența și non-apartenența, și poate face referire atât la cel care „nu se simte la locul său acolo unde este” sau la cel care „merge din loc în loc fără a vrea să se stabilească undeva” ori la cel care „nu-și află locul.”(p. 110)

⁸ Isabelle Stengers, *Inventarea și tiinț elor moderne*, trad. de Claudiu Constantinescu, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 53.

⁹ Sintagmă utilizată de Matei Călinescu în monografia *Eugen Ionescu: teme identitare și existențiale*. Iași, Editura Junimea, 2006.

pe fenomenul *persecuției* și o *paradigmă a pozitivității*, construită în jurul conceptului de *libertate*, cu următoarele forme de manifestare: *călătoria*, *creația* (și raportul ei cu creatorul), *iubirea și moartea*.

Având caracter preponderent teoretic, capitolul al II-lea, intitulat **În spațiul autobiografic**, urmărește justificarea alegerii celor două tipuri de text, jurnal intim și roman autobiografic, prin încadrarea lor în scrierile autobiografice. Conform *Pactului autobiografic* al lui Phillippe Lejeune și *Ficțiunii jurnalului intim* al lui Eugen Simion, jurnalul este *ficțiune a nonficțiunii*, care poate constitui o matrice a romanescului. Pe lângă cele două studii menționate, am utilizat lucrări aparținându-le lui M. Mihăieș, M. Zamfir, Ioan Holban, Marian Popa și Raluca Dună. Jurnalul Gabrielei Melinescu (ca toate jurnalele intime, de altfel) poate fi considerat ficțiune, interpretare fundamentată pe baza a trei aspecte: impulsul creator ficțional (N. Frye), care stă la baza oricărei autobiografii, recuperarea jurnalului de către specii precum romanul (Ghe. Glodeanu) și întâlnirea celor două specii în *spațiul autobiografic* (Ph. Lejeune), care devine locul examinărilor marilor enigme ale existenței (M. Kundera). Proza de factură autobiografică a Gabrielei Melinescu și jurnalul său, „un veritabil roman autobiografic” (L. Cozea), construiesc, ca într-un puzzle, imaginea artistului. Întrucât scrierile de sine, cum este întreaga operă a Gabrielei Melinescu, se încadrează într-un gen dialogic, ele presupun un permanent dialog cu sine, îndeplinind o funcție de configurare a identității, dublat de dialogul cu cititorul. Această relație este una complexă, cititorul având sarcina de a actualiza semnificațiile proiectului identitar al autorului și de a participa la construirea lumii ficționale. Relația este condiționată de perspectiva asupra istoriei relatate. În cazul scrierilor născute din experiențe precum comunismul sau exilul, cum este și situația prozelor melinesciene, am constatat o diferență de receptare la publicul românesc, respectiv cel suedez, atât la nivelul orizontului de așteptare, cât și al identificării experienței lectoriale cu cea a autorului. Cititorul care are experiența totalitarismului va face o lectură orientată spre etic, urmărind mesajul subtextual transmis. Imposibilitatea receptării etice a operei melinesciene, constatată în cazul cititorului suedez (care nu se poate identifica, nici implica afectiv în operă, necunoscând experiența totalitarismului), se va dovedi benefică în sensul unei pregnante preocupări pentru valoarea estetică a operei. Așadar, cele două tipuri de receptare, etică și estetică, contribuie la facilitarea recuperării și re poziționării scriitorului Gabriela Melinescu în rândul scriitorilor de valoare ai literaturii române contemporane.

Cele două paradigme, pe care le-am stabilit în hermeneutica operei, propun (anti)modele existențiale, având ca fundament experiențele trăite de autoare. Formele de persecuție specifice regimului comunist au fost incluse într-o **paradigmă a negativității**, (cap. al III-lea) izvorâtă din nevoia de deconspirare a ororilor regimului comunist, dar și de confesiune eliberatoare a angoaselor care i-au marcat existența. Autoarea are conștiința receptării parțiale din partea lectorului suedez, dar și rolul cathartic pe care opera l-ar îndeplini prin lectorul care se identifică cu evenimentialul prezentat. Acest capitol are un caracter preponderent aplicativ, urmărind, printr-o abordare tematică și sociologică, să ofere o posibilă grilă de interpretare a romanelor *Lupii urcă în cer*, *Copiii răbdării*, *Regina străzii*, *Acasă printre străini*. La nivel tematic, în cele patru romane este transpusă trauma celor două experiențe marcante ale autoarei: totalitarismul și exilul; având drept suport teoretic studiile lui Rene Girard, am identificat *însemnele de selecție victimară* ale lumii melinesciene și

situațiile de criză care determină *stereotipurile persecuției*. Acestor stereotipuri li s-au suprapus mituri biblice, pe aceeași dihotomie: persecutor-persecutat, pe care le-am identificat în primele trei romane ale Gabrielei Melinescu. Este vorba despre mitul lui Cain și Abel, al lui Iacov și Esau, al lui Iosif și a fraților săi, al ieșirii din Egipt și al salvatorului. Aceste mituri sunt reinterpretate într-o narațiune-parabolă, păstrându-se, la nivel naratologic, modelul „clasic” al narațiunii heterodiegetice și al unui narator obiectiv, care devine astfel ochiul și vocea unei lumi surprinse în dezintegrare morală și spirituală, aparent fără salvare. Romanele alcătuiesc o frescă a societății comuniste, *elementele de ideologie comunistă* fiind foarte evidente. Nu întâmplător, scriitoarea plasează acțiunea celor trei romane la periferie, în mahalaua populată de o umanitate dezumanizată, care și-a pierdut echilibrul și moralitatea. Lumea fundăturii „ocupă «casa-cu-nebuni» în care, dacă nu sunt incendii, izbucnesc scandaluri, în care diminețile încep cu imprecății cutremurătoare, în care zilele aduc încăierări între femei și între haimanale.”¹⁰ Mesajul subtextual care se articulează din aceste romane este că acela care poartă un stigmat (de orice natură) este o victimă a lumii în care trăiește și că monstruoziții fizice nu i se poate asocia întotdeauna și o monstruoziitate morală. În dialectica eu-ceilalți, monstruoziitatea morală pare a fi apanajul celorlalți. O altă idee care se desprinde din aceste narațiuni este aceea că, deși dictatura produce un regres ontologic, toate palierele existențiale ale individului fiind contaminate de moarte, lumea melinesciană nu sucombă sub presiunea regimului, ci găsește forme de supraviețuire diverse. Încercarea de ieșire este pedepsită, dar nostalgia ieșirii îi stăpânește pe toți. Volumul de nuvele *Ghetele fericirii* și romanul *Acasă printre străini* ilustrează trauma resimțită de cel care a reușit să iasă din „fundătură”, prin alegerea exilului; personajele au în comun arta (fiind scriitori, pictori, muzicieni etc.), motiv pentru care am folosit termenul generic de *artist* în demersul nostru. Deși a găsit eliberarea (fizică, în spațiul occidental), artistul are nevoie, pentru a rezista, de alte forme de libertate, precum creația, călătoria, credința sau iubirea. Toată opera melinesciană stă sub semnul dorinței de libertate, pe care Simona Sora o numește „artă a fugii.”

Ultimul capitol, al IV-lea, **Paradigma pozitivității**, ilustrează această „artă a fugii” prin interpretarea izomorfismelor libertății, în trei subcapitole mari. Plecând de la „filosofia itineranței” enunțată de A. Pleșu în studiul *Despre îngeri*, am analizat aspectele existenței care se înscriu în această filosofie: iubirea și moartea, creația și maternitatea, articularea unui sistem de valori, revelația ipseității, respectiv configurarea identității prin alteritate. Prima formă de libertate este **călătoria** (fizică, onirică sau livrescă), direct asociată conceptului de *cronotop* (Bahtin), care impune o abordare a imaginarului melinescian, avându-i ca teoreticieni pe G. Bachelard și G. Durand, dar și pe Mircea Eliade, Mihai Coman (antropologie), Arnold van Gennep, A. Oișteanu, ori pe mai tinerii cercetători Horia Căpușan și Sorin Vintilă. În jurnal, Gabriela Melinescu își definește existența drept „o viață plină de drumomanie” fizică, onirică și livrescă, toate cele trei forme ale călătoriei având semnificații în configurarea ontologică a individului. Cele trei tipuri de călători: exilatul, turistul și pelerinul, pe care Z. Bauman le consideră emblematice pentru postmodernitate, se regăsesc în proza melinesciană ca proiecții ale autorului. Personajele sunt majoritatea evrei români, care

¹⁰ Sultana Craia, *Feț ele oraș ului*, Bucureș ti, Editura Eminescu, 1988, p. 142.

au emigrat în Suedia în timpul regimului comunist, așadar evrei exilați, construcție aproape pleonastică, în contextul statutului de permanent exilat care i se asociază evreului. Celelalte două tipologii (turistul și pelerinul) se suprapun în operă, fapt considerat o caracteristică a modernității, căci turismul se situează, conform sociologilor, la capătul unei mișcări de laicizare a pelerinajelor clasice. Plecând de la definiția lui Dupront, a pelerinajului ca „plecare pentru a ajunge la un «acolo» care te transformă în «altul», am constatat că toate personajele vor trăi în călătoriile lor experiențe ce vor provoca o transformare existențială, prin conștientizarea „impurităților” din traseul lor existențial. Fiecare experiență traversată de personaje face parte dintr-o *analitică a intervalului* (Pleșu) ori, în termenii lui Eliade, o secvență dintr-un drum către centru. Dacă în nuvele, centrul poate avea mai multe imagini (cartea, grota, templul), în romanul *Acasă printre străini*, centrul este casa, întrucât *a vieții* se confundă cu *a locui*. Drumomania va caracteriza și viața onirică a personajelor, visele îndeplinind funcția recuperatorie a trecutului, facilitându-le personajelor întoarcerea „acasă”. Situată permanentă a personajelor între două lumi, două realități se reflectă la nivelul reprezentării labirintice a timpului ficțiunii, cu analepse extinse și elipse temporale, cu schimbări de perspectivă narativă, pe care le-am interpretat ca pe o căutare a celei mai potrivite forme pentru autenticitatea literaturii. În acest sens, am considerat necesară ilustrarea construcției labirintice printr-o analiză naratologică a volumului de proză scurtă *Ghetele fericii*, din perspectiva unor teoreticieni precum Jaap Lindvelt, Gerard Genette, Mieke Bal și Rodica Zafiu. Distanța temporală dintre timpul evenimentului trăit, în copilărie, adolescență sau în tinerețe, și momentul povestirii îi permite naratorului inserția, în povestea propriu-zisă, a unor reflecții asupra evenimentelor ori comentarii intertextuale ale unor lucrări de artă precum gravurile lui Piranesi ori *Divina Commedia* a lui Dante. Tot ca o formă a călătoriei am interpretat și pasiunea pentru lectură a diaristei și a personajelor romanelor, lectura fiind „un lanț de întredeschideri spre *celelalte* locuri”. (I. Petraș) După o „inventariere” a operelor citite, putem spune că, prin intermediul acestor lecturi, se urmărește cunoașterea Celuilalt, a Artistului, dar și că alteritatea se transformă în identitate, prin recunoașterea de sine în paginile citite.

A doua formă de manifestare a libertății este **creația**. Acest subcapitol urmărește configurarea unui crez artistic al autoarei Gabriela Melinescu și completarea portretului artistului la maturitate, pe baza informațiilor din jurnal, dar mai ales din interviurile acordate de-a lungul timpului. Opera reprezintă o exteriorizare a tensiunii interioare, numită de Liviu Rusu „dezechilibru al vieții interioare”. Artistul nu devine creator, el este creator în esența intimă a naturii lui. În viziunea Gabrielei Melinescu, actul creației coincide cu o descindere în abis, de unde fiecare poate salva ceva, pentru sine, pentru semenii săi și pentru Creator. Așadar, omul păstrează în natura sa fărâme din puterea creatoare originală, și este dator să le valorifice. Cel care își conștientizează această menire, trebuie să-și întocmească un principiu de zbor, asemeni lui Dedal, în a cărui descendență directă se plasează. Pentru o abordare hermeneutică, am selectat secvențe din romanele melinesciene care alcătuiesc o reconstituire cronologică a tabloului despre creația artistică în perioada comunistă și postcomunistă. Tabloul se deschide cu imaginea lui Bacovia și distrugerea bibliotecilor personale din anii '50, apoi ne amintim despre cercurile de literatură muncitorești și rolul cenzurii; în acest timp blestemat, actul narării are funcție ontologică, așa cum am constatat în cadrul unor povestiri integrate în romanul *Regina străzii*. Poveștile despre viață, iubire și moarte devin povești

despre existența umană, în general, cu rol semnificativ în procesul identificării de sine, căci în cadrul acțiunii de narare se produc două momente fundamentale în configurarea identității receptorului: pe de o parte, devine parte a poveștii prin identificarea cu personajul, pe de altă parte, propria interpretare de sine capătă valoarea unei iluminări existențiale, căci „identificarea cu personajele [...] atinge subiectivitatea mea într-un mod mai profund, pentru că m-am văzut pe mine în ficțiune, mi-am proiectat identitatea în ea. [...] Acest fapt îi oferă ficțiunii posibilitatea de confirmare, formare sau transformare a sensului despre sine.”¹¹ În aceeași direcție de configurare identitară se înscriu și descrierile unor obiective turistice, precum statuia lui Karl al XII-lea în romanul *Acasă printre străini*, prin care textul capătă aspectul unui roman ekphrastic. „Particulele de timp” din care este făurită statuia sunt comparabile cu secvențele de timp, trăite într-un alt spațiu, de către naratoarea de origine română. Statuia regelui este elementul de legătură dintre Suedia și România, întreg demersul melinescian nefiind decât o împăcare cu sine, cu prezentul și o încercare de depășire a alterității. Lucrările literare ale Gabrielei Melinescu abundă în referințe culturale, de la literatură, la pictură, sculptură, filozofie, religie, mistică etc., ceea ce duce uneori la îngreunarea actului lecturii, în sensul supunerii cititorului la o permanentă pregătire / informare. Receptorul este, de asemenea, implicat prin dublul limbaj pe care-l utilizează scriitoarea – verbal și vizual - și prin tehnica fragmentului. Cititorul trebuie să plaseze „fragmentele” la locul lor în vederea configurării sensului, fapt ce presupune și o bună cunoaștere a momentului istoric prezentat, din acest motiv publicul românesc fiind privilegiat față de cel suedez.

Ultima parte a acestui capitol aduce în discuție două forme de libertate, îngemănate, considerate și expresii ale alterității extreme: **iubirea și moartea**. Prima este o experiență permanentă a traseului existențial, prin formele pe care le ia, de la iubirea de sine la iubirea de celălalt (Liiceanu), acesta fiind, pe rând, mama și tatăl, divinitatea, iubitul, soțul sau copilul. Plecând de la dialogurile platoniciene despre iubire și moarte, stabilim cele patru forme de iubire (eros, agape, philia și storge), etapele *iubirii de altul* după Liiceanu, semnificația fenomenului erosului la J. L. Marion, precum și influențe ale *Bibliei* și *Cabalei* în articularea unei perspective asupra iubirii. Iubirea de altul și instituirea unei relații (de cuplu) înseamnă configurarea identității de sine, întrucât „sfârșește cu disoluția și potențarea eului meu [...] Iubirea de sine a sfârșit ca iubire de altul și de-abia prin iubire de altul eu m-am găsit și am ajuns să mă iubesc cu adevărat.”¹² Din această cauză, dispariția prin moarte a celuilalt din relație înseamnă, implicit, și moartea „mea”. Cele două experiențe umane fundamentale, iubirea și moartea, deși antagonice, rămân împletite. Într-un parcurs existențial, individul experimentează, de mai multe ori, moartea prin moartea altuia, și, de fiecare dată, este obligat să reflecteze asupra acestui fenomen. Tema morții a fost tratată pe baza teoriilor lui VI. Jankelevitch și Emanuel Levinas. Acest capitol capătă un pronunțat caracter monografic, fiind o reconstituire în baza jurnalului și a interviurilor acordate, a celor două iubiri ale diaristei, Nichita Stănescu și René Coeckelberghs. Autoarea îi creează lui

¹¹ Mark Curie, *Postmodern Narrative Theory*, Palgrave Publishers LTD, USA, 1998, p. 29: „...Identification [...] touches my own subjectivity in a more profound way, because I have seen myself in the fiction, projected my identity into it, rather than just made a new friend. This gives fiction the potential to confirm, form or transform my sense of myself.” (trad. n.)

¹² Gabriel Liiceanu, *Despre limită*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 115.

Nichita Stănescu, în jurnal, un portret subiectiv, dar nu idealizat, amintind și despre căderile celui care i-a fost iubit. Chiar dacă s-au despărțit, însemnarea diaristei (la aflarea veștii morții lui Nichita) este una dintre cele mai sensibile din jurnal. Este dovada unei iubiri care poate exista și după trecerea pasiunii, o iubire profundă pentru cel care i-a influențat devenirea ca femeie și ca scriitor. Motivația acestui subcapitol am găsit-o în cuvintele filozofului G. Liiceanu, care consideră că un om ce n-a cunoscut sentimentul iubirii este un „eu gol”, iar intenția noastră a fost de a finaliza portretul artistei prin cele două mari iubiri, trăite cu intensitate maximă, dovadă a unui caracter puternic și în iubire, nu doar în fața unor situații-limite.

Pe lângă cele două figuri masculine (Nichita Stănescu și Rene Coeckelbergs), din opera Gabrielei Melinescu se desprind figura mamei și a tatălui, ambele construite în jurnal în complementaritate: mama-mătușa călugăriță, tata-socrul Lionel. Imaginea tatălui este recurentă în opera melinesciană, întrucât sinuciderea lui a devenit o „obsesie scripturală”, iar imaginea mamei este surprinsă în ultimul roman publicat, *Mama ca Dumnezeu*, netradus încă în țară. Trauma provocată de moartea fulgerătoare a tatălui a fost depășită sau măcar diminuată, prin implicarea în procesul premergător morții socrului, ceea ce i-a permis o pregătire pentru confruntarea cu moartea la persoana a doua, în termenii lui Jankelevitch, și o împăcare cu sine. Nu întâmplător, ultima imagine a socrului este aceea a unui patriarh. În fragmentele din romanul *Mama ca Dumnezeu* publicate în țară și cu ajutorul unor recenzii suedeze ale acestui roman, am identificat un dialog ce se instituie între fiică și mamă, prin intermediul operei. Astfel, concluzia a fost că în palimpsest se creează o biografie a mamei, cu care opera se află în raport de intertextualitate. „Vocea narativă” a mamei se face auzită prin motivul bluzei de borangic, al pânzei lui Matisse și al firului de păr. Mama este ca Dumnezeu prin actul nașterii copilului, prin lumile create din fire de borangic, dar și prin poveștile spuse copilului. *Mama ca Dumnezeu* plasează imaginea maternă în proximitatea sacralului, urmând astfel teoria Juliei Kristeva. Toate cele trei dimensiuni ale creației – prin maternitate, prin actul spunerii și al țeserii – se contopesc în imaginea mamei. De la dublul limbaj din subcapitolul precedent (vizual și verbal) se trece la crearea unui metadiscurs, prin tehnica *mise-en-abyme* ilustrată prin pânza de borangic, ca metonimie a creației textuale. Tot un metadiscurs indică și prezența picturii lui Henri Matisse, *Bluza românească*, care devine astfel o afirmare a originii naratoarei, o identificare cu femeia purtătoare de ie românească și în același timp, un elogiu adus Femeii românce din timpul războiului. „Jocul” implicării cititorului devine mai complicat și mai subtil cu fiecare carte, prin tehnici diferite, de la intertextualitate, la ilustrațiile autoarei care întrerup discursul narativ, având rolul de „amplificare a structurii polifonice” (B. McHalle), sau plasarea pe coperta ediției suedeze a simbolului central al cărților (statuia regelui Karl al XII-lea pentru romanul *Acasă printre străini* și un grup de trei femei, îmbrăcate în costum popular românesc, îmbrățișând un copil, pentru *Mama ca Dumnezeu*), interpretat ca o asumare a statutului de străin pe care publicul suedez îl înțelege prin asociere cu numele românesc al autoarei, și ca o formă de manipulare a cititorului, care „se reîntoarce la copertă, închizând cartea în mod fizic și examinând fotografia [aici, imaginea] de pe copertă.” (B. McHalle)

Prin întreaga lucrare am dorit să demonstrăm că experiența traumatizantă a exilului a însemnat pentru scriitoarea Gabriela Melinescu contextul favorabil pentru eliberarea eului și afirmarea creatoare, în ciuda fracturii existențiale pe care o produce. Portretul care se creează prin acest demers este imaginea unui om sub vremi, dar nu doborât de ele, a unui artist care a știut să valorifice experiențele dureroase ale vieții prin disciplinarea spiritului, creație și credință. Opera Gabrielei Melinescu poate fi considerată un proiect identitar, care permite portretizarea *Artistului* prin implicarea lectorului în jocul de „puzzle” propus. Ceea ce se realizează în scrierea de sine melinesciană este, în fapt, portretul unui *Artist*, născut și format parțial sub regimul comunist, care și-a asumat riscul unei existențe fragmentate prin exil și care a reușit să transforme fractura existențială într-un prilej de afirmare a potențialului creator.

BIBLIOGRAFIE

A. Opera Gabrielei Melinescu

1. *Ceremonie de iarnă*, Ed. Tineretului, București, 1965.
2. *Ființe abstracte*, Ed. Tineretului, București, 1966.
3. *Înăuntrul legii*, Ed. Tineretului, București, 1968.
4. *Bobinocarii*, Editura pentru Literatură, București, 1969.
5. *Catargul cu două corăbii*, Ed. Tineretului, București, 1969.
6. *Boala de origine divină*, Ed. Albatros, București, 1970.
7. *Jurământul de sărăcie, castitate și supunere*, Ed. Eminescu, București, 1972.
8. *Îngânarea lumii*, Ed. Albatros, București, 1972.
9. *Viața cere viață*, (coaut. Sânziana Pop), Editura Eminescu, București, 1974.
10. *12 revelații*, Ed. Eminescu, 1974.
11. *Împotriva celui drag*, Editura Eminescu, București, 1975.
12. *Poezii în vol. Nuovi poeti romeni, a cura di Marco Cugno e Marin Mincu*, Vallecchi Editore, 1986, Firenze, Italia (ediție bilingvă, italiană – română)
13. *Lupii urcă în cer*, roman, Editura Fundației Culturale Române, 1993.
14. *Jurământul de sărăcie, castitate și supunere*, antologie, Ed. Litera, București, 1993.
15. *Regina străzii*, roman, Editura Albatros, 1996.
16. *Poezii*, antologie, Ed. Vitruviu, București, 1997.
17. *Copiii răbdării*, roman, Editura Albatros, București, 1998.
18. *33 de revelații*, Ed. România Press, București, 1998.
19. „Prietenul arhanghelului”, în rev. *Lettre Internationales*, Institutul Cultural Român, 1999, nr. 30.
20. *Recviem pentru neodihna catargelor*, Iași, Editura Cronica, 1999.
21. *Fiintele abstracte și alte poezii. Bobinocarii*, Editura România Press, antologie, București, 2001
22. *Zăpadă*, în rev. *Lettre Internationales*, Institutul Cultural Roman, 2001, nr. 38.
23. *Cuvinte nou – născute*, Ed. Fundația Culturală Română, București, 2002.
24. *Jurnal suedez I-V*, Editura Polirom, Iași, 2002, 2003, 2004, 2008, 2010.

25. *Acasă printre străini*, traducere din limba suedeză și note de Elena – Maria Morogan, Polirom, 2004.
26. *Puterea morților asupra celor vii*, antologie, Ed. Polirom, Iași, 2005.
27. *Ghetele fericirii*, nuvele traduse din suedeză de autoare, Polirom, Iași, 2006.
28. „Mama ca Dumnezeu”, în rev. *Lettre Internationale*, Institutul cultural român, 2006 - 2007, nr. 60.
29. „Mama ca Dumnezeu”, în rev. *Lettre Internationale*, Institutul cultural român, 2007 - 2008, nr. 64.
30. „A săruta pietrele” – fragment din romanul *Mama ca Dumnezeu* în *România literară*, nr. 26, iul.2007.
31. „Supa de oase” – fragment din romanul *Mama ca Dumnezeu*, în *Vatra*, nr. 4-5, 2007.

B. Istorie și critică literară

1. Adam, Georgeta, Adam, Ioan, *Proba exilului*, București, Editura Viitorul românesc, 2002.
2. Băleanu, Carmen Mirela, *Eros și thanatos în proza fantastică românească*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010.
3. Behring, Eva, *Scriitori români din exil: 1945 -1989*, București, Editura Fundației Culturale Românești, 2001.
4. Boldea, Iulian, *Scriitori români contemporani*, Tg. Mures, Editura Ardealul, 2002.
5. Buda, Dumitru Mircea, *Războinicii invizibili. Preliminarii pentru o fenomenologie a exilului* în http://www.upm.ro/cercetare/studia%20website/STUDIA8_texte2.pdf, consultat în 6.10. 2011.
6. Călinescu, Matei, Vianu, Ion, *Amintiri în dialog. Memorii*, Iași, Editura Polirom, 1998.
7. Călinescu, Matei, *Un fel de jurnal (1973 – 1981)*, Iași, Editura Polirom, 2005.
8. Căpușan, Horia, *Drumul ca imagine creatoare în cultura română*, Cluj, Editura Dacia, 2003.
9. Chevereșan, Cristina, *Apocalipse vesele și triste*, București, Editura Cartea Românească, 2006.
10. Christi, Aura, *Labirintul exilului*, ed. A II-a, revizuită și adăugită, prefață de Nicolae Balotă, București, Editura Ideea europeană, 2005.
11. Christi, Aura, *Banchetul de litere. Dialoguri...*, București, Ed. Ideea Europeană, 2006.
12. Ciobanu, Inga, *Alteritate și identitate în jurnalul intim românesc*, Chișinău, 2009 – teză de doctorat.
13. Cordoș, Sanda, *În lumea nouă*, Cluj, Editura Dacia, 2003.
14. Cordoș, Sanda, *Lumi din cuvinte, Reprezentări și identități în literatura română postbelică*, București, Editura Cartea Românească, 2012.
15. Corobca, Liliana, *Poezia românească din exil*, București, Institutul Cultural Român, 2006.
16. Cozea, Liana, *Al doilea Eu*, București, Editura Cartea Românească, 2013.
17. Craia, Sultana, *Fețele orașului*, București, Editura Eminescu, 1988.
18. Cristea, Dan, *Autorul și ficțiunile eului*, București, Editura Cartea Românească, 2004.

19. Cristea, Dan, *Versiune si subversiune. Paradoxul autobiografiei*, București, Ed. Cartea Romaneasca, 1999.
20. Dan, Sergiu Pavel, *Proza fantastică românească*, București, Editura Minerva, 1975.
21. Diaconu, Mircea A., *Cui i-e frică de Emil Cioran? – Cioran străinul*, București, Edtura Cartea Românească, 2008.
22. Dinu, Adela, *Diaristica feminină românească*, Cluj, Editura Casa Cărții de Știință, 2012.
23. Deciu, Andreea, *Nostalgiiile identității*, Cluj – Napoca, Editura Dacia, 2001.
24. Dumitrescu, Aurelian Titu, *Nichita Stănescu, atât cât mai știm noi*, București, Editura Litera, 1989.
25. Filimon, Eliza Claudia, *Heterotopia sau spațiile alterității în Pia Brânzeu (coord), Spațiul în romanul anglo-saxon contemporan. Heterocosmosuri / heteroscopii*, București, Editura Art, 2011.
26. Ghiță, Cătălin, *Deimografia. Scenarii ale terorii în proza românească*, cuvânt înainte de Ștefan Borbely, Iași, Editura Institutul European, 2011.
27. Glodeanu, Gheorghe, *Incursiuni în literatura diasporei si a disidentei*, Bucuresti, Editura Libra, 1999.
28. Glodeanu, Gheorghe, *Narcis și oglinda fermecată. Metamorfozele jurnalului intim în literatura română*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2012.
29. Holban, Ioan, *Literatura română subiectivă de la origini până în 1990. Jurnalul intim. Autobiografia literară.*, Iasi, Editura Tipo Moldova, 2007.
30. Maiorescu, Titu *Critice*, ediție îngrijită și comentată de Mircea Moț, Brașov, Editura Aula, 2008.
31. Mavrodin, Irina, *Mâna care scrie. Spre o poietică a hazardului*, București, Editura Eminescu, 1994.
32. Mălăncioiu, Ileana, *Recursul la memorie. Convorbiri cu Daniel Cristea-Enache*, Iași, Editura Polirom, 2003.
33. Moceanu, Ovidiu, *Visul si literatura*, Pitești, Editura Paralela 45, 2002.
34. Mica, Alexandru, *Ipostaze ale fantasticului în romantismul european*, București, Editura Romcor, 1993.
35. Mihăieș, Mircea, *Cărțile crude: Jurnalul intim și sinuciderea*, Iași, Editura Polirom, 2005, București.
36. Mihăieș, Mircea, *De veghe în oglindă*, ed. a 2-a, București, Editura Cartea Românească, 2005.
37. Mihăilescu, Dan C., *Literatura română în postceaușism. Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*, Iași, Editura Polirom, 2004.
38. Mușina, Alexandru, *Paradigma poeziei moderne*, Brașov, Editura Aula, 2004.
39. Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism. Proza*, București, Editura Fundației PRO, 2003.

40. Papahagi, Marian, *Eros și utopie*, postfață de Ion Pop, Cluj, Editura Dacia, 1999.
41. Petraș, Irina, *Despre locuri și locuire*, București, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, 2005.
42. Popa, Marian, *Homo fictus. Structuri și ipostaze*, București, Editura pentru Literatură, 1968.
43. Popa, Mircea, *Reîntoarcerea la Ithaca: scriitori români din exil*, București, Editura Globus, 1998.
44. Popa, Veronica, *Evoluția poeziei feminine contemporane (A.Blandiana, G. Melinescu, C. Buzea, I. Mălăncioiu, L.Lari, A.Marinescu ș.a.)*, teză de doctorat, Chișinău, 2007.
45. Racoviță Cornet, Florina Valeria, *Stilul memorialisticii românești din secolul al XX-lea*, teză de doctorat, Universitatea București.
46. Sălcudeanu, Nicoleta, *Patria de hârtie. Eseu despre exil*, Brașov, Editura Aula, 2003.
47. Sârbu, Georgiana, *Istoriile periferiei. Mahalaua în romanul românesc de la G.M. Zamfirescu la Radu Aldulescu*, București, Editura Cartea Românească, 2009.
48. Simion, Eugen, *Genurile biograficului, vol. I- II*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2008.
49. Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim, vol.1-3*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
50. Ursa, Mihaela, *Divanul scriitoarei*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2010.
51. Vintilă, Sorin D, *Drum și călătorie în literatura sud-est europeană*, Timișoara, Editura Mirton, 2004.
52. Zamfir, Mihai, *Cealaltă față a prozei*, ed. a 2-a, București, Editura Cartea Românească, 2006.

C. Referințe generale

1. Alexandrescu, Sorin, *Identități în ruptură. Mentalități românești postbelice*, București, Editura Univers, 2000.
2. Aciman, Andre, (coord.), *Letters of Transit: Reflection on Exile, Identity and Loss*, New York, The New Press, 1999.
3. Antohi, Sorin, *Civitas imaginalis: istorie și utopie în cultura română*, Iași, Editura Polirom, 1999.
4. Antohi, Sorin, *Exercițiul distanței. Discursuri, societăți, metode*, București, Editura Nemira, 1998.
5. Bachelard, Gaston, *Pământul și reveriile odihnei: eseu asupra imaginilor intimității*, traducere de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1999.
6. Bachelard, Gaston, *Poetica spațiului*, trad. de Irina Bădescu, București, Editura Paralela 45, 2005.
7. Bachelard, Gaston, *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*, trad. de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1995.
8. Bahtin, Mihail, *Francois Rabelais și cultura populară în Evul mediu și în Renaștere*, București, Editura Univers, 1974.
9. Bahtin, Mihail, *Probleme de literatură și estetică*, trad. de Nicolae Iliescu, prefață de Marian Vasile, București, Editura Univers, 1982.

10. Bal, Mieke, *Naratologia. Introducere în teoria narațiunii*, ed. a II-a, trad. de Sorin Pârvu, cuvânt înainte de Monica Botez, Iași, Editura Institut European, 2008.
11. Baltrusaitis, Jurgis, *Oglinda: Eseu privind o legendă științifică, revelații, science-fiction și înșelăciuni*, trad. de Marcel Petrișor, București, Editura Meridiane, 1981.
12. Barthes, Roland, *Romanul scriiturii*. Antologie, selecție de texte și trad. Adriana Babeți și Delia Șepețean – Vasiliu, prefață Adriana Babeți, postfață Delia Șepețean – Vasiliu, București, Editura Univers, 1987.
13. Bauman, Zygmunt, *From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity* în Stuart Hall and Paul du Gay (ed.), *Questions of Cultural Identity*, Sage Publications Ltd, 1997.
14. Băncilă, Vasile, *Duhul sărbătorii*, București, Editura Anastasia, 1996.
15. Biberi, Ion, *Eros*, București, Editura Albatros, 1974.
16. Blandiana, Ana, *Cele patru anotimpuri*, București, Editura Albatros, 1977.
17. Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, trad. din fr. de Tatiana Mochi, București, Editura Humanitas, 2000.
18. Bourdieu, Pierre, The social space and the genesis of groups. *Theory and Society*, 14, 1985.
19. Le Breton, David, *Antropologia corpului și modernitatea*, trad. din fr. de Liliana Rusu, București, Editura Cartier Latin, 2009.
20. Brodsky, Joseph, *The Condition We Call Exile* în John Glad (coord), *Literature in Exile*, Duke University Press, Durham and London, 1990.
21. Bucholtz, Mary, Hall, Kira, *Language and identity* în Alessandro Duranti, *A Companion to Linguistic Anthropology*, Blackwell Publishing Ltd, 2004.
22. Canetti, Elias, *Limba salvată. Istoria unei tinereți*, pref. și trad. de Elena Viorel, Cluj, Editura Dacia, 1984.
23. Canetti, Elias, *Orbirea*, trad. din lb. germ., note și postf. de Mihai Isbășescu, Iași, Editura Polirom, 2008.
24. Cesereanu, Ruxandra, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste. Eseu de mentalitate*, Iași, Editura Polirom, 2005.
25. Coman, Mihai, *Introducere în antropologia culturală. Mitul și ritul*, Iași, Editura Polirom, 2008.
26. Codrescu, Andrei, *Dispariția lui "Afară". Un manifest al evadării*, trad. din engl. de Ruxandra Vasilescu, pref. de Ioan Petru Culianu, București, Editura Univers, 1995.
27. Curie, Mark, *Postmodern Narrative Theory*, Palgrave Publishers LTD, USA, 1998
28. Da Matta, Roberto, *Carnivals, Rogues and Heroes: An interpretation of the Brazilian Dilemma*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1991.
29. Dastur, Francoise, *Moartea. Eseu despre finitudine*, trad. din fr. de Sabina Borș, București, Editura Humanitas, 2006.
30. Diaconu, Mădălina, *Pe marginea abisului. Soren Kierkegaard și nihilismul secolului al XIX-lea*, cuvânt înainte de Ion Ianoși, București, Editura Științifică, 1996.
31. Dodds, E.R, *Dialectica spiritului grec*, trad. de Catrinel Plesu, pref. de Petru Creția, București, Editura Meridiane, 1983.
32. Dragoste, Cosmin, *Herta Muller – metamorfozele durerii*, pref. de Dieter Schlesak, Craiova, Editura Aius, 2007.

33. Dufrenne, Mikel, *Poeticul*, cuvânt înainte și trad. de Ion Pascadi, București, Editura Univers, 1971.
34. Dună, Raluca, *Eu, Autorul. Reprezentări auctoriale în literatură și pictură. Din Antichitate până în Renaștere*, pref. de M. Martin, București, Editura Tractus Arte, 2010.
35. Dupront, Alphonse, *Du sacre: croisade et pelerinages*, Gallimard, Paris, 1987.
36. Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*, trad. de Marcel Aderca, pref. și postf. de Radu Toma, București, Editura Univers, 1977.
37. Eliade, Mircea, *Jurnal I (1941-1969)*, București, Editura Humanitas, 1993.
38. Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, trad. și postf. de Cezar Baltag, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.
39. Eliade, Mircea, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*, prefață de Georges Dumezil, trad. de Alexandra Beldescu, București, Editura Humanitas, 1994.
40. Eliade, Mircea *Mitul eternei reînțarceri. Arhetipuri și repetare*, trad. de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999.
41. Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, trad. din fr. de Brândușa Prelipceanu, București, Editura Humanitas, 2000.
42. Eliade, Mircea, *Încercarea labirintului. Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet*, trad. din fr. de Doina Cornea, București, Humanitas, 2007.
43. Eliade, Mircea, *Comentarii la „Legenda Meșterului Manole”*, București, Editura Humanitas, 2004.
44. Eliade, Mircea, *Drumul spre centru*, antologie alcătuită de G. Liiceanu și A. Pleșu, București, Editura Univers, 1991.
45. Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, București, Editura Univers, 1979.
46. Fiske, John, *Introducere în științele comunicării*, trad. de Monica Mitarcă, Editura Polirom, Iași, 2003.
47. Florian, Mircea, *Mistică și credință*, ediție, pref. și tabel cronologic de Ion Ianoși, Biblioteca pentru toți, București, Editura Minerva, 1993.
48. Flusser, Vilem, *Writings*, Univ. of Minnesota Press, Minneapolis, 2002.
49. Forest, Phillipe, *Romanul, realul și alte eseuri*, trad. și postf. de Ioan Pop-Curșeu, Cluj-Napoca, Editura Tact, 2008.
50. Foucault, Michel, *Cuvintele și lucrurile. O arheologie a științelor umane*, trad. Bogdan Ghiu și Mircea Vasilescu, Editura Univers, București, 1996.
51. Frye, Northrop, *Anatomia criticii*, în rom. de Domnica Sterian și Mihai Spariosu, pref. de Vera Calin, București, Editura Univers, 1972.
52. Gadamer, Hans Georg, *Actualitatea frumosului*, trad. Val. Panaitescu, Iași, Editura Polirom, 2000.
53. Gebauer, Gunter, Wulf, Cristoph, *Mimesis. Culture-Art-Society*, University of California Press, 1995.
54. van Gennep, Arnold, *Rituri de trecere*, trad. de Lucia Berdan și Nora Vasilescu, studiu introductiv de Nicolae Constantinescu, postf. de Lucia Berdan, Iași, Editura Polirom, 1996.

55. Genette, Gerard, *Figuri*, selecție, trad. și pref. de Angela Ion și Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1978.
56. Giddens, Anthony, *Modernity and Self – Modernity. Self and society in the Late Modern Age*, Stanford University Press, California, 1991.
57. Gilroy, Paul, *Diaspora and the Detours of Identity* în Kathryn Woodward (ed.), *Identity and Difference*, The Open University, 1997.
58. Girard, René, *Țapul ispășitor*, trad. din lb. fr. și note de Theodor Rogin, București, Editura Nemira, 2000.
59. Girard, René, *Violența și sacrul*, trad. Mona antohei, București, Editura Nemira, 1995
60. Glad, John (coord), *Literature in Exile*, Duke University Press, Durham and London, 1990.
61. Goffman, Erving, *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*, Penguin Books, UK, 1963.
62. Golding, Sue, *The Eight Technologies of Otherness*, Butler&Tanner, Frome, UK., 1997.
63. Golopenția, Sanda, *Cartea plecării*, București, Editura Univers, 1995
64. Grigorescu, Dan, *Povestea artelor surori: relațiile dintre literatură și artele vizuale*, București, Editura Atos, 2001.
65. Guenon, René, *Simboluri ale științei sacre*, București, Editura Humanitas, 1997.
66. Hall, Stuart, du Gay, Paul, *Questions on Cultural identity*, The Cromwell Press Ltd, 1996.
67. Hell, Julia, Schonle, Andreas (ed.), *Ruins of Modernity*, Duke University Press, 2010.
68. Hoffman, Eva, *O viață într-o altă limbă. Terapia traducerii*, trad. în lb. rom. de Magda Groza, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994
69. Hofman, Eva, *The new nomads*, în Andre Aciman (coord.), *Letters of Transit: Reflection on Exile, Identity and Loss*, New York, The New Press, 1999.
70. Honti, Janos, *A mese világa (The World of Tales)*, Magvető, Budapest, 1962 *apud* Bodis, Zoltan, *Dream as narrative constitution of identity in folktales*, în *Anthropology and Literature*, vol. 18, Universitatea din Oradea, 2011.
71. Islam, Syed Manzurul, *The Ethics of Travel. From Marko Polo to Kafka*, Manchester University Press, Uk, 1996.
72. Jankelevitch, Vladimir, *Tratat despre moarte*, trad. de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik, Timișoara, Editura Amarcord, 2000.
73. Jankelevitch, Vladimir, *Ironia*, trad. din lb. fr. de Florica Drăgan și V. Fanache, postf. de V. Fanache, Cluj, Editura Dacia, 1994.
74. Klee, Paul, *Theorie de l'art moderne*, Gouthier-Meditations, 1964.
75. Kramersch, Claire J. ,*Language and Culture*, Oxford University Press, 1998.
76. Kristeva, Julia, Catherine Clement, *Femeia și sacrul*, trad. de Beiu-Deșliu Alina, București, Editura Albatros, 2001.
77. Kundera, Milan în *Arta romanului. Eseu*, trad. din fr. de Simona Cioculescu, București, Editura Humanitas, 2008.
78. Kundera, Milan, *Cortina. Eseu în șapte părți*, trad. de Vlad Russo, București, Editura Humanitas, 2008.

79. Lardellier, Pascal, *Teoria legăturii ritualice. Antropologie și comunicare*, trad. de Valentina Pricopie, postf. de Alain Caille, București, Editura Tritonic, 2009.
80. Lejeune, Phillipe, *Pactul autobiografic*, trad. de Irina Margareta Nistor, București, Editura Univers, 2000.
81. Levinas, Emanuel, *Totalitate și infinit. Eseu despre exterioritate*, trad., glosar și bibliografie de Marius Lazurca, postf. de Virgil Ciomoș, Iași, Editura Polirom, 1999.
82. Levinas, Emanuel, *Moartea și Timpul*, trad., cuvânt înainte și note de Anca Măniuțiu, text stabilit de Jacques Rolland, Cluj, Editura Apostrof, 1996.
83. Libis, Jean, *Mitul androgenului*, trad. din lb. fr. de Cristina Muntean, Cluj, Editura Dacia, 2005.
84. Liiceanu, Gabriel, *Despre limită*, București, Editura Humanitas, 1994.
85. Lüthi, Max, *The European Folk Tales – Form and Essence*, Francke, Bern-Munchen, 1960.
86. Maingueneau, Dominique, *Discursul literar. Paratopie și scenă de enunțare*, trad. de Nicoleta Loredana Moroșan, pref. de Mihaela Mîrțu, Iași, Editura Institutul European, 2007.
87. Majuru, Adrian, *Bucureștii mahalalelor sau periferia ca mod de viață*, București, Editura Compania, 2003.
88. Malin, Jo, *The voice of the Mother: Embedded Maternal Narratives in Twentieth-Century Women's Autobiographies*, Southern Illinois University Press 2000.
89. Marion, Jean –Luc, *Fenomenul erosului. Șase meditații*, trad. Maria-ornelia Ică jr., prezentare Ioan I. Ică jr, Sibiu, Editura Deisis, 2004.
90. Mavrodin, Irina, *Poietica si poetica*, Bucuresti, Editura Univers, 1982.
91. McClennen, Sophia, *The dialectics of exile. Nation, Time, Language and Space in Hispanic Literatures*, Purdue University Press, 2004
92. McHalle, Brian, *Ficțiunea postmodernistă*, trad. de Dan. H. Popescu, Iași, Editura Polirom, 2009.
93. Michelangelo, Buonarotti, *Poezii. Opera omnia*, trad. din it. și postf. de C. D. Zeletin, prefață de Adelin Charles Fiorato, cronologie și comentarii de C.D. Zeletin și Smaranda Bratu Elian, ediție îngrijită de Smaranda Bratu Elian, București, Editura Humanitas, 2011.
94. Milani, Abbas, Exile and Identity în <http://www.stanford.edu/~amilani/downloads/exileidentity.pdf>, consultat 6. 10. 2011.
95. Musat, Carmen, *Strategiile subversiunii. Descriere si naratiune in proza postmoderna romaneasca*, postfata de Mircea Martin, Pitesti, Editura Paralela 45, 2002.
96. Oișteanu, Andrei, *Mythos & Logos. Studii și eseuri de antropologie culturală*, București, Editura Nemira, 1998.
97. Pareyson, Luigi, *Ontologia libertății. Răul și suferința*, trad. de Ștefania Mincu, Constanța, Editura Pontica, 2005.
98. Pavel, Toma, *Lumi ficționale*, trad. de Maria Mociornița, pref. de Paul Cornea, colecția Biblioteca pentru toți, București, Editura Minerva, 1992.
99. Pârvu, Sorin, *Proza comportamentului*, Iași, Editura Institutul European, 2003.
100. Picon, Gaëtan, *Introducere la o estetică a literaturii. Scriitorul si umbra lui*, în rom. de Viorel Grecu, pref. de Mircea Martin, București, Editura Univers, 1973.

101. Platon, *Banchetul și alte dialoguri*, trad. de St. Bezdechi și C. Papacostea, pref. de Ion Acsan, București, Editura Mondero, f.a.
102. Pleșu, Andrei, *Despre îngeri*, București, Editura Humanitas, 2003.
103. Poe, E. A., *Masca Morții Roșii. Schițe, nuvele, povestiri, 1831 – 1842*, trad. de Liviu Cotrău et al., Iași, Editura Polirom, 2003.
104. Ricoeur, Paul, *Despre traducere*, trad. și studiu introductiv de Magda Jeanrenaud, postf. de Domenico Jervolino, Editura Polirom, Iași, 2005.
105. le Rider, Jacques, *Modernitatea vieneză și crizele identității*, trad. de Magda Jeanrenaud, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1995.
106. Rusu, Liviu *Eseu despre creația artistică. Contribuție la o estetică dinamică*, trad. din fr. de Cristina Rusu, studiu introductiv de Marian Papahagi, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
107. Said, Edward, *Reflections on Exile*, disponibil la http://www.dartmouth.edu/~germ43/pdfs/said_reflections.pdf, consultat în 12. 01. 2012.
108. Simuț, Andrei, *Literatura traumei: război, totalitarism și dilemele intelectualilor din anii 40*, Cluj, Editura Casa Cărții de Știință, 2007.
109. Scola, Angelo, *Bărbatul și femeia: „cazul serios” al iubirii*, trad. din it. de Cristian Langa, Tg. Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2011.
110. Schneider, Maurice, *La literature fantastique en France*, Fayard, 1964 *apud* Sergiu Pavel Dan, *Proza fantastică românească*, București, Ed. Minerva, 1975.
111. Stănescu, Nichita, *Antimetafizica*, însoțit de Aurelian Titu Dumitrescu, pref. de Alexandru Paleologu, postf. de Dan-Silviu Boerescu, București, Editura Allfa, 1998.
112. Stengers, Isabelle, *Inventarea științelor moderne*, trad. de Claudiu Constantinescu, Iași, Editura Polirom, 2001.
113. Stoichiță, Victor Ieronim, *Creatorul și umbra lui*, ed. a doua, București, Editura Humanitas, 2007.
114. Thibaudet, A. *Reflecții. Despre literatură, despre roman*, trad. de Georgeta Pădureleanu, selecție, pref. și note de Mircea Pădureleanu, București, Editura Minerva, 1973.
115. Todorov, Tzvetan, *Introducere în literatura fantastică*, în rom. de Virgil Tănase, pref. de Al. Sincu, București, Editura Univers, 1973.
116. Verdery, Katherine, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, trad. de Mona Antohi și Sorin Antohi, București, Editura Humanitas, 1994.
117. Vlad, Carmen, *Textul aisberg, teorie și analiză lingvistico-semiotică*, ed. a II-a, Cluj, Editura Casa Cărții de Știință, 2003.
118. Vrânceanu, Alexandra, *Interferențe, hibridări, tehnici mixte – studii ale expresiei contemporane*, București, Editura Universității din București, 2007.
119. Wolton, D., *Penser la communication*, Paris, Flammarion, 1997 *apud* Pascal Lardellier, *Teoria legăturii ritualice. Antropologie și comunicare*, trad. de Valentina Pricopie, postf. de Alain Caille, București, Editura Tritonic, 2009.
120. Woodward, Kathryn, (ed.), *Identity and difference*, The Open University, UK, 1997.
121. Wunenburger, Jean-Jacques, *Filozofia imaginilor*, trad. de Muguraș Constantinescu, ediție îngrijită și postf. de Sorin Alexandrescu, Iași, Editura Polirom, 2004.

122. Zafiu, Rodica, *Narațiune și poezie*, București, Editura All, 2000.
123. Zafon, Carlos Ruiz, *Umbra vântului*, trad. din lb. sp. și note de Dragoș Cojocaru, Iași, Editura Polirom, 2005.
124. Zambrano, Maria, *Confesiunea – gen literar. Cu cinci scrisori inedite de la Emil Cioran*, trad. din lb. sp. de Mariana Șipoș, Timișoara, Editura Amacord, 2001.

D. Izvoare

Biblia sau *Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, cu trimiteri și note introductive, Liga Bibliei, 2009.

E. Dicționare, enciclopedii

1. ***, Dicționar explicativ al limbii române
2. ***, *Enciclopedia Universală Britannica*, vol. 14, București, Editura Litera, 2010.
3. Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 1,2,3, București, Editura Artemis, 1994.
4. Ducrot, Oswald, Jean Marie Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, București, Editura Babel, 1996.
5. Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 2001.
6. Graf, Alain, Christine Le Bihan, *Lexic de filosofie*, trad. de Elena Bondor, Iași, Institutul European, 2000.
7. Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989: scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Editura Compania, 2003.
8. Philibert, Myriam, *Dictionnaire des mythologies*, Editions de la Seine, France, 2005.
9. Pop, Ion, *Dicționar analitic de opere literare românești*, vol. II, Cluj Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2003.
10. Prager, Viviane (coord.), *Dicționar enciclopedic de iudaism. Schiță a istoriei poporului evreu*, trad. de Viviane Prager, C. Litman, Țicu Goldstein, București, Editura Hasefer, 2000.
11. Ruști, Doina, *Dicționar de teme și simboluri din literatura română*, ediția a II-a, Iași, Editura Polirom, 2009.
12. Sasu, Aurel, *Dicționar biografic al literaturii romane (M-Z)*, București, Editura Paralela 45, 2007.
13. Zaciu, Mircea (coord.), *Dicționarul scriitorilor romani (M-Q)*, București, Editura Albatros, 2001.

F. Periodice

1. Abăluță, Constantin, „Gabriela Melinescu: Melancolicele ceremonii ale golului” în rev. *Contemporanul. Ideea Europeană*, nr. 10, 1998.
2. Adameșteanu, Gabriela, „O carte pentru recitat (4)”, în *Revista 22*, 24 martie 2003.
3. Anghelescu, Mircea, „Despre exilul literar” în *Revista 22*, nr. 724, ianuarie 2004.
4. Bart, Andrei, „De ce sunt iubite cărțile Gabrielei Melinescu în suedia” în rev. *România literară*, nr. 43, 1991.
5. Braga, Mircea, „Jurnalul, Efectul Genette și intersubiectivitatea”, în rev. *Steaua*, nr. 5, 2012.
6. Brătescu, Geta, „Axul dantesc” în rev. *Secolul XX*, nr.1-2-3, anul 1999.
7. Călinescu, Matei, „Vocile memoriei” în rev. *22*, 22 mai 2001.
8. Ciopraga, Constantin, „Gabriela Melinescu – autor și personaj al propriei vieți” în *Convorbiri literare*, nr. 2/ febr. 2008.
9. Ciotloș, Cosmin, „Nouă nuvele exemplare” în rev. *România literară*, nr. 20, 2006.
10. Chihai, Carmen, „Persistența limbii materne, în noi, este ca o tumoră” în rev. *Adevărul literar și artistic*, nr. 392, 2 nov., 1997.
11. Christî, Aura, în dialog cu Gabriela Melinescu, „Poezia e modul de viață cel mai apropiat de asceză” în *Contemporanul. Ideea Europeană*, nr. 48-49, decembrie 1999.
12. Christî, Aura, „A scrie timpul I, II” în rev. *Contemporanul. Ideea europeană*, nr. 6-7, 2001.
13. Constantinescu Mihai, „Speranța purificării sau *Lupii urcă în cer*” în *Limite*, nr. 38-39, 1983.
14. Crihană, Alina, „Ipostazele lectorului în scriitura aiutobiografică și memorialistică posttotalitară” în rev. *Transilvania*, nr. 7, 2012.
15. Cristea, Dan, „Jurnalul Gabrielei Melinescu” (I, II), în *Convorbiri literare*, nr. 10, septembrie – octombrie, 2001.
16. Cristea Dan, „După douăzeci de ani” în *Luceafărul*, nr.7, 1994.
17. Crohmălniceanu, Ovid S., „După douăzeci de ani” în rev. *România literară*, nr. 35, 1994.
18. Cubleşan, Constantin, „Gabriela Melinescu sau despre vinovăție” în *Adevărul literar și artistic*, nr. 193, 1993.
19. Cubleşan, Victor, „Strada unui roman” în *Steaua*, nr. 7, 1997.
20. Dahlbäck, Johan, *Mamma som Gud- recension* în <http://www.gp.se/kulturnoje/litteratur/1.476041-gabriela-melinescu-mamma-som-gud>
21. Deciu, Andreea, „Gulliver în postmodernitate” în *Secolul XX*, nr. 10 -12/ 1997, nr. 1-3, 1998.
22. Diaconu, Mircea A. „Gabriela Melinescu sau etica visului” în *Convorbiri literare*, nr. 4, 1998.
23. Dimiseanu, Gabriel „Mutarea spre Nord” în *România literară*, nr. 3, 1998; „La aniversară”, nr. 33, 2007.
24. Dimisianu, Gabriel, „Mahalaua fantastică” în *România literară*, nr. 35, 1998.

25. Dram, Constantin, „Proza românească în exil” în *Convorbiri literare*, nr. 8, 1997.
26. Doinaş, Ştefan Augustin, „Între farsă tragic şi destin” în *Secolul 20*, nr. 10-12/1997, 1-3/1998.
27. Doinaş, Ştefan Augustin, „Fragmente despre alteritate” în revista *Secolul 21. Alteritatea*, nr. 1-7, 2002.
28. Doinaş, St. A., „Eu şi celălalt” în revista *Secolul 21. Alteritatea*, nr. 1-7, 2002
29. Enache, Daniel Cristea, „Un roman din treizeci de poeme” în *Adevărul literar şi artistic*, nr. 369, 1997.
30. Feticu, Mira, „Între multe jurnale, *Jurnal suedez*” în *Jurnalul literar*, nr. 1-4, 2001.
31. Gergely, Tamas cu Gabriela Melinescu, <http://www.interbib.se/default.asp?id=21703&ptid=4035>
32. Gherghişor, Gabriela, „Jurnalul unui timp crepuscular” în rev. 22, supliment *Bucureştiul cultural*, 14 sept, 2010.
33. Ghiţescu, Micaela, "La blouse roumaine" a lui Matisse şi România anilor 70” în *România literară*, nr. 43, 2008, disponibil la http://www.romlit.ro/la_blouse_roumaine_a_lui_matisse_i_romnia_anilor_70.
34. Greceanu, Adela, „Realitatea e un fel de materie brută pentru contemplaţie” – interviu cu Gabriela Melinescu în rev. *Dilema*, nr. 278, 2009.
35. Hanzelik, Delia, „Interviu în puncte şi linii. Gabriela Melinescu” în *Formula As*, nr. 864, 2009, disponibil la <http://www.formula-as.ro/2009/864/planete-culturale-30/gabriela-in-tara-minunilor-10986>
36. Iftimie, Doru, „Problema suedezilor e rasismul” – interviu cu scriitoarea Gabriela Melinescu, în <http://www.gandul.info/blog/gabriela-melinescu-problema-suedezilor-e-rasismul-7760985>, accesat în 12.03. 2013.
37. Ieronim, Ioana, „Gabriela Melinescu: *Regina străzii*” în revista 22, nr. 20, 1997.
38. Iorgulescu, Mircea, „Anatomia sufletului” în Revista „22”, nr. 659, 2002.
39. Istrate, Gheorghe, Gabriela Melinescu: „A trăi şi a fi activ în două culturi” [Interviu] în *România literară*, 30, nr. 18, 1997.
40. Kolmisoppi, Mats, „Genom barnets blick” (Prin ochii copilului) în <http://hd.se/kultur/boken/2010/11/15/genom-barnets-blick/>
41. Lagerholm, Martin, „Språkling omfamning av den besjälade världen” (Imbrăţişări verbale ale lumii însufleţite, trad. n.) în http://www.svd.se/kultur/litteratur/spraklig-omfamning-av-den-besjalade-varlden_5478665.svd, 9 oktober 2010
42. Liiceanu, Gabriel, „Repere pentru o hermeneutică a locuirii”, în rev. *Secolul XX*, nr. 1-2-3, 1999.
43. Linde, Ida, „Sätter läsaren i skolbänken” în <http://kritik.viwebben.se/2010/10/26/mamma-som-gud-gabriela-melinescu/>
44. Marcus, Solomon, „Identitatea şi alteritatea sunt de nedespărţit” în *Secolul 21*, 1-7/ 2002.

45. Malamen, Iolanda, „Gabriela Melinescu în mrejele desenului” în rev. *Luceafărul de dimineață*, nr. 6 (878), mar. 18, 2009.
46. Melinescu, Gabriela, „Viața nu este dată ca să dezertezi”, interviu în Jurnalul național, 26 mai 2008, <http://jurnalul.ro/editie-de-colectie/nichita-stanescu-26-mai-2008/viata-nu-este-data-ca-sa-dezertezi-315384.html>, consultat la 12.03.2013.
47. Merleau-Ponty, Maurice, „Celălalt și lumea umană” în rev. *Secolul 21. Alteritatea*, nr. 1-7, 2002.
48. Mincu, Marin „O europeană: Gabriela Melinescu” în *Luceafărul*, nr. 10, 1999.
49. Mystener, Mats, *Gabriela Melinescu reser hem [Gabriela Melinescu se întoarce acasă]* în <http://foreningenbis.com/2012/09/03/gabriela-melinescu-reser-hem-1/>
50. Negoită, Lucia, „Ecluzele memoriei se deschid / liberă de greutatea vieții”, interviu cu Gabriela Melinescu, în rev. *Acolada*, nr. 10, 2010.
51. Nilsson, Camilla, *Mamma som Gud*, recension în <http://www.nt.se/kultur/artikel.aspx?articleid=6370443>
52. Novak, Amy, Textual Hauntings: Narrating History, Memory, and Silence in *The English Patient*, în *Studies in the Novel*, Univ. of North Texas, Vol. 36, Nr. 2, 2004.
53. Pâncotan, Antonia, „Oglinda textuală” în *Familia*, nr. 10, oct. 2004.
54. Pâncotan, Antonia, „Clipa iubirii” în *Familia*, nr. 1, ian. 2007.
55. Pârvan –Jenaru, Dana „Puterea dragostei” în *România literară*, nr. 44, 2006.
56. Petreu, Marta *Conversații cu ... Gabriela Melinescu*: “De acest nimic din inimă, puternic și subtil, ca un rubin gravat cu chip de cerb, ține toată bucuria și speranța mea” – interviu în rev. *Apostrof*, 4, nr. 3-4, 1993.
57. Popa, Mircea, „Jurnalul intim sub lupă” în *Steaua*, nr. 3-4, 2013.
58. Popescu, Adrian, „Regina frigului” în *Steaua*, nr. 1, 1998.
59. Rădulescu, Mihaela Doina, *Creația, un fel de a mă ține în viață – Gabriela Melinescu*, în rev. *Avantaje*, decembrie 2008, disponibil la <http://www.avantaje.ro/Relatii/Social-Viata-noastra/Creatia-un-fel-de-a-ma-tine-in-viata-Gabriela-Melinescu-678923>
60. Rădulescu, Tatiana, „Glose la Jurnalul suedez” în *Viața românească*, nr. 1-2, 2001.
61. Roth, Oscar, *Mamma som gud*, recension în <http://dagensbok.com/2011/02/10/gabriela-melinescu-mamma-som-gud/>
62. Rusu M.N., „Ființele abstracte” în *Luceafărul*, nr. 13, 1967.
63. Sălăjanu, Cristina-Ilina, „Timpul lupilor” în rev. *România literară*, nr. 35, 1993.
64. Simion, Eugen, „Boala de origine divină” în *Luceafărul*, nr. 25, 1970.
65. Schottenius, Maria, *Mamma som Gud*, : „Gabriela Melinescu ska vi inte glömma.”
66. Simuț, Ion, „Cronologia exilului literar postbelic” în *România literară*, nr. 23, 24 / 2008.
67. Sora, Simona, „Un punct de plecare” în rev. *Dilema veche*, nr. 118, 2006.
68. Sora, Simona, „Contra-viața și misterul ei”– interviu cu Gabriela Melinescu, în *Dilema*, nr. 513, ianuarie, 2003.

69. Șimonca, Ovidiu, „Un om nu poate fi înfrânt ușor” – interviu cu Gabriela Melinescu în *Observator cultural*, nr. 48, ian-febr 2006.
70. Ștefoi, Elena, „Pasiunea scrisului nu servește decât unei profunde cunoașteri de sine și unei umilințe pline de mândrie” – interviu cu Gabriela Melinescu, în *România literară*, nr. 28, 1992.
71. Șușară, Pavel, „Gabriela Melinescu, între joc și contemplație” în rev. *România literară*, nr. 18, mai 2009.
72. Tăbăraș, Stelian, „Pe meridianul cocorilor” în rev. *Luceafărul*, 3 aug. 2005, nr. 30-31.
73. Tornborg, Rita, *Flyktimpulsen tämjd till energi [Domesticirea impulsului exilic]* în http://www.svd.se/kultur/litteratur/flyktimpulsen-tamjd-till-energi_27498.svd, consultat la 19. 08.2012.
74. Ulici, Laurențiu, „Avatarii lui Ovidiu. Observații statistice despre exilul literar românesc” în *Luceafărul*, nr. 5 / 1994.
75. Urian, Tudorel, „Hoinăreală în timp” în rev. *România literară*, nr. 29, 2004.
76. Vasiliu, Cristina, „Sunt printre străini în amândouă țările și un străin ciar pentru mine însămi.” – interviu cu Gabriela Melinescu, în *Adevărul literar și artistic*, 28 sept. 2004.
77. Vernant, Jean-Pierre, „Omul, moartea, dragostea” în rev. *Secolul 21. Alteritatea*, nr. 1-7, 2002.
78. Vultur Smaranda, „Despre suflet și timp” în *Revista „22”*, 10 martie 2005.

G. Sitografie

1. <http://foucault.info/documents/heteroTopia/foucault.heteroTopia.en.html>
2. http://www.upm.ro/cercetare/studia%20website/STUDIA8_texte2.pdf,
3. <http://www.stanford.edu/~amilani/downloads/exileidentity.pdf>
4. www.dissertationsgratuite
5. <http://www.theroselabyrinth.com/symbols/silk-moth.pdf>
6. <http://www.gp.se/kulturnoje/>
7. <http://www.interbib.se>
8. <http://www.svd.se/kultur>
9. <http://dagensbok.com>
10. <http://www.nt.se/kultur/>
11. <http://www.avantaje.ro/>
12. <http://jurnalul.ro/editie-de-colectie/nichita-stanescu-26-mai-2008>
13. <http://kritik.viwebben.se>
14. <http://www.romlit.ro>
15. <http://www.formula-as.ro/>